

RZECZPOSPOLITA POLSKA

Warszawa, *11 kwietnia 2013 r.*

Rzecznik Praw Obywatelskich

RPO-729135-II-13/ST

Trybunał Konstytucyjny

00-090 Warszawa Tel. centr. 22 551 77 00
Al. Solidarności 77 Fax 22 827 64 53

Warszawa

Wniosek

Rzecznika Praw Obywatelskich

Na podstawie art. 191 ust. 1 pkt 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) oraz art. 16 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 ze zm.)

wnoszę o

stwierdzenie niezgodności art. 115 ust. 3 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 ze zm.) z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP.

Uzasadnienie

Stosownie do art. 115 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 ze zm.), kto przywłaszcza sobie autorstwo albo wprowadza w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania, podlega karze grzywny, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3. Tej samej karze podlega, kto rozpowszechnia bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy cudzy utwór w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, artystyczne wykonanie albo publicznie zniekształca taki utwór, artystyczne wykonanie, fonogram, wideogram lub nadanie (art. 115 ust. 2 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych). Natomiast w myśl art. 115 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej w inny sposób niż określony w ust. 1 lub ust. 2 narusza cudze prawa autorskie lub prawa pokrewne określone w art. 16, art. 17, art. 18, art. 19 ust. 1, art. 19¹, art. 86, art. 94 ust. 4 lub art. 97, albo nie wykonuje obowiązków określonych w art. 19 ust. 2, art. 20 ust. 1-4, art. 40 ust. 1 lub ust. 2, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Wskazany art. 115 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych czyni przedmiotem przestępstwa autorskie prawa osobiste (art. 16), autorskie prawa majątkowe (art. 17, art. 18), prawo twórcy i jego spadkobierców do wynagrodzenia, w przypadku dokonanych zawodowo odsprzedaży oryginalnych egzemplarzy utworu plastycznego lub fotograficznego (art. 19 ust. 1), prawo twórcy i jego spadkobierców do wynagrodzenia w przypadku dokonanych zawodowo odsprzedaży rękopisów utworów

literackich i muzycznych (art. 19¹), prawa przysługujące artyście wykonawcy (art. 86), prawa przysługujące producentowi fonogramu lub wideogramu (art. 94 ust. 4), prawa przysługujące organizacji radiowej lub telewizyjnej (art. 97). Ponadto przedmiotem przestępstwa jest niewykonywanie przez sprzedawcę zajmującego się handlem dziełami sztuki lub rękopisami obowiązku wskazania osoby trzeciej, na rzecz której działa (art. 19¹ ust. 2), niewykonywanie przez producentów i importerów urządzeń, a także czystych nośników służących do utrwalania utworów lub przedmiotów praw pokrewnych, przy użyciu tych urządzeń, obowiązku uiszczania organizacjom zbiorowego zarządzania opłat (art. 20 ust. 1-4), niewykonywanie przez producentów lub wydawców egzemplarzy utworów niekorzystających z ochrony praw autorskich majątkowych obowiązku przekazywania wpłat na Fundusz Promocji Twórczości (art. 40 ust. 1 i 2).

Zachowania opisane w art. 115 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych wymagają wykazania, że sprawca działał w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Przy czym zwrot „w celu” oznacza, że sprawca działał z zamiarem bezpośrednim.

Ustawodawca wprowadzając w powyższym zakresie odpowiedzialność karną nie zachował jednak precyzji wymaganej od przepisów regulujących tę formę odpowiedzialności. Z treści art. 115 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych wynika bowiem, że odpowiedzialności karnej podlega ten, kto „w inny sposób niż określony w ust. 1 lub ust. 2 narusza cudze prawa autorskie lub prawa pokrewne”. Oznacza to, że każde bliżej niesprecyzowane i podjęte w celu osiągnięcia korzyści majątkowej działanie naruszające prawa określone w art. 16, art. 17, art. 18,

art. 19 ust. 1, art. 19¹, art. 86, art. 94 ust. 4 lub art. 97 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych rodzi odpowiedzialność karną. Naruszenie prawa autorskiego lub prawa pokrewnego musi być dokonane jedynie w inny sposób niż opisany w art. 115 ust. 1 i 2 tej ustawy. W istocie więc ustawodawca w tym przypadku wprowadził otwarty zakres znamion czynu zabronionego, co nie pozwala precyzyjnie ustalić, jakie zachowania będą podlegać karze. Problem ten dostrzeżony został także w literaturze. Wskazuje się (por. Z. Cwiąkański «w:» „Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz” pod red. J. Barty i R. Markiewicza, LEX 2011), że „(...) w prawie karnym zdecydowanie krytykowany jest sposób konstrukcji przepisu, jaki przyjęto w art. 115 ust. 3 pr. aut. Uważa się bowiem, że zwrot «w inny sposób niż określony narusza» pozbawiony jest zespołu znamion czynu zabronionego, który spełnia funkcje gwarancyjne, wynikające z zasady nullum crimen sine lege (art. 1 k. k.). Taki otwarty zakres znamion czynu zabronionego nie pozwala rozpoznać, jakie zachowania będą podlegać karze.” Analogiczne stanowisko prezentują M. Mozgawa i J. Radoniewicz (Prokuratura i Prawo z 1997 r., Nr 7-8, s. 13).

Mając na uwadze powyższe - zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich - art. 115 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych powinien zostać skonfrontowany z zasadą określoności czynu zabronionego zawartą w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. Zgodnie z treścią art. 42 ust. 1 Konstytucji RP odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto dopuścił się czynu zabronionego pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia. Zasada ta nie stoi na przeszkodzie ukaraniu za czyn, który w czasie jego popełnienia stanowił przestępstwo w myśl prawa międzynarodowego.

Zasada określoności czynu zabronionego pod groźbą kary, na co zwrócił uwagę Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 26 listopada 2003 r. (sygn. akt SK 22/02, OTK z 2003 r. Nr 9/A, poz. 97), nakazuje „(...) ustawodawcy takie wskazanie czynu zabronionego (jego znamion), aby zarówno dla adresata normy prawnokarnej, jak i organów stosujących prawo i dokonujących «odkodowania» treści regulacji w drodze wykładni normy prawa karnego nie budziło wątpliwości to, czy określone zachowanie *in concreto* wypełnia te znamiona. Skoro bowiem ustawa wprowadza sankcję w przypadku zachowań zabronionych, nie może pozostawiać jednostki w nieświadomości czy nawet niepewności co do tego, czy pewne zachowanie stanowi czyn zabroniony pod groźbą takiej sankcji. Stanowisko takie jest akceptowane w piśmiennictwie prawa karnego. W istocie zatem norma prawnokarzna może mieć charakter odsyłający, wykluczyć natomiast należy niedoprecyzowanie jakiegokolwiek elementu tej normy, które pozwalałoby na dowolność w jej stosowaniu przez właściwe organy władzy publicznej czy na «zawłaszczanie» przez te organy pewnych sfer życia i penalizowanie zachowań, które nie zostały *expressis verbis* określone jako zabronione w przepisie prawa karnego. Stwarzać to może bowiem nie tylko wskazany już stan niepewności po stronie jednostki co do zachowań dozwolonych i niedozwolonych, lecz również w sposób sprzeczny z konstytucyjną zasadą państwa prawa prowadzić może do dowolności orzekania i w skrajnych przypadkach może stanowić niebezpieczne narzędzie nacisku aparatu państwowego na obywateli.”

Z kolei w wyroku z dnia 9 czerwca 2010 r. (sygn. akt SK 52/08, OTK z 2010 r. Nr 5/A, poz. 50) Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że „(...) konstytucyjny standard stawiający wyższe wymagania ustawodawcy w zakresie prawa represyjnego nie

wymaga jednakże absolutnej jasności czy komunikatywności wyrażenia zakazu lub nakazu prawnego. Ani sama konieczność wykładni przepisu prawa, ani posłużenie się odesłaniem w zakresie definiowania cech czynu nie przesądzają jeszcze o przekroczeniu przez ustawodawcę konstytucyjnego standardu określoności czynu zabronionego. Nakazu określoności (*nullum crimen sine lege*) nie spełnia przepis ustawy karnej wówczas, gdy adresat normy prawnokarnej nie jest w stanie zrekonstruować, jedynie na jego podstawie, zasadniczych znamion czynu zabronionego. Przepis ustawy karnej musi stwarzać podmiotowi odpowiedzialności karnej realną możliwość takiej rekonstrukcji prawnokarnych konsekwencji zachowania. Jeśli wynik tego testu jest pozytywny, to dany przepis prawa represyjnego jest zgodny z zasadami *nullum crimen sine lege scripta* oraz *nullum crimen sine lege certa*."

W niniejszej sprawie ustawodawca regulując odpowiedzialność karną związaną z naruszeniem praw autorskich nie odwołał się do zwrotu niedookreślonego, lecz wprowadził otwarty zakres znamion czynu zabronionego. Zwrot „w inny sposób niż określony w ust. 1 lub ust. 2 narusza cudze prawa autorskie lub prawa pokrewne” oznacza w praktyce, że każde naruszenie tych praw w celu osiągnięcia korzyści majątkowej będzie rodziło odpowiedzialność karną na podstawie art. 115 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Zwrócić zaś w tym miejscu należy uwagę, że ze swej istoty prawa autorskie i prawa pokrewne chronione są za pomocą instrumentów właściwych dla prawa cywilnego. Podmioty uprawnione mają więc możliwość dochodzenia roszczeń wynikających z naruszenia ich praw w drodze procesu cywilnego. Przykładowo zgodnie z art. 78 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych twórca, którego

autorskie prawa osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania. W razie dokonanego naruszenia może także żądać, aby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności aby złożyła publiczne oświadczenie o odpowiedniej treści i formie. Jeżeli naruszenie było zawinione, sąd może przyznać twórcy odpowiednią sumę pieniężną tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub - na żądanie twórcy - zobowiązać sprawcę, aby uiścił odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez twórcę cel społeczny. Z kolei w myśl art. 79 ust. 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych uprawniony, którego autorskie prawa majątkowe zostały naruszone, może żądać od osoby, która naruszyła te prawa zaniechania naruszenia, usunięcia skutków naruszenia, wydania uzyskanych korzyści, naprawienia wyrządzonej szkody na zasadach ogólnych albo poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej dwukrotności, a w przypadku gdy naruszenie jest zawinione - trzykrotności stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne tytułem udzielenia przez uprawnionego zgody na korzystanie z utworu. Ponadto na podstawie art. 79 ust. 2 tej ustawy uprawniony może domagać się jednokrotnego albo wielokrotnego ogłoszenia w prasie oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie lub podania do publicznej wiadomości części albo całości orzeczenia sądu wydanego w rozpatrywanej sprawie, w sposób i w zakresie określonym przez sąd. Uprawniony może też domagać się zapłaty przez osobę, która naruszyła autorskie prawa majątkowe, odpowiedniej sumy pieniężnej, nie niższej niż dwukrotna wysokość uprawdopodobnionych korzyści odniesionych przez sprawcę z dokonanego naruszenia, na rzecz Funduszu Promocji Twórczości, gdy naruszenie jest zawinione i zostało dokonane w ramach działalności gospodarczej wykonywanej w cudzym albo

własnym imieniu, choćby na cudzy rachunek. Wreszcie sąd, rozstrzygając o naruszeniu prawa, może orzec na wniosek uprawnionego o bezprawnie wytworzonych przedmiotach oraz środkach i materiałach użytych do ich wytworzenia, w szczególności może orzec o ich wycofaniu z obrotu, przyznaniu uprawnionemu na poczet należnego odszkodowania lub zniszczeniu. Orzekając, sąd uwzględnia wagę naruszenia oraz interesy osób trzecich (art. 79 ust. 4 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych).

Powołane powyżej przepisy ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych wskazują w sposób jednoznaczny, że chociaż roszczeń w nim określonych należy dochodzić w postępowaniu cywilnym, to część tych roszczeń ma raczej naturę penalną niż kompensacyjną. Tak jest w przypadku roszczenia o zapłatę wielokrotności (dwukrotności lub trzykrotności) wynagrodzenia. Tak też jest w przypadku roszczenia o zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej na rzecz Funduszu Promocji Twórczości czy też roszczenia o zniszczenie bezprawnie wytworzonych przedmiotów oraz środków i materiałów użytych do ich wytworzenia.

Posługując się zwrotem „w inny sposób narusza cudze prawa autorskie lub prawa pokrewne”* ustawodawca zatarł w istocie granicę pomiędzy sferą odpowiedzialności cywilnoprawnej za naruszenie tych praw a odpowiedzialnością karną. Wskazuje się (Z. Ćwiąkański, op. cit.), że „(...) art. 115 ust. 3 uprzywilejowuje twórców, artystów wykonawców, producentów fonogramów i wideogramów oraz organizacje radiowe i telewizyjne w sposób wyjątkowy. W zasadzie bowiem każde naruszenie ich praw w zakresie, o jakim mowa w przepisie, rodzi odpowiedzialność karną. Na przykład już niewypłacenie w odpowiednim terminie wynagrodzenia za korzystanie z utworu stanowi naruszenie art. 17 pr. aut., a jeśli przy tym sprawca działał w celu osiągnięcia

korzyści majątkowej, to będzie odpowiadał karne (zob. „Prawo komputerowe w praktyce”, red. B. Fischer, M. Skruch, Warszawa 2000, cz. 9, rozdz. 4. podrozdz. 1, s. 3). Wydaje się, że prawo karne nie powinno aż tak dalece ingerować w stosunki cywilnoprawne i wyręczać uprawnionego w dochodzeniu roszczeń z tego tytułu na tej właśnie drodze. Prawo karne powinno przymuszać do spełnienia świadczenia zupełnie wyjątkowo (...).”

W świetle przedstawionych uwag - zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich - art. 115 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych jest niezgodny z art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. Wprowadza on bowiem otwarty zakres znamion czynu zabronionego, skoro odpowiedzialności karnej podlega ten, kto w inny, lecz niezdefiniowany przez ustawodawcę sposób, niż określony w art. 115 ust. 1 i 2 tej ustawy narusza cudze prawa autorskie lub prawa pokrewne. Art. 115 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych nie spełnia więc wymogu określoności czynu zabronionego.

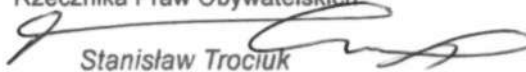
Jedną z podstawowych funkcji prawa karnego jest motywowanie adresatów norm prawnych do zachowań zgodnych z tymi normami. Stąd też adresat danej normy prawnej (co jest oczywiste z reguły nie posiadający wykształcenia prawniczego) musi otrzymać jednoznaczną informację na temat tego, jakie czyny są zakazane. Tego warunku jednoznaczności nie spełnia art. 115 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

Jak wskazał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 26 listopada 2003 r. (sygn. akt SK 22/02, OTK z 2003 r., Nr 9/A, poz. 97). na gruncie prawa karnego tradycyjnie przyjmuje się, że zakaz albo nakaz obwarowany sankcją karną powinien być

sformułowany w sposób precyzyjny i ścisły (zasada nullum delictum sine lege certa). Jest to jedna z podstawowych zasad prawa karnego, której obowiązywanie w demokratycznym państwie prawnym nie budzi wątpliwości. Zasada ta, wraz z pozostałymi podstawowymi regułami prawa karnego, służy gwarancji ochrony praw jednostek przed arbitralnością oraz nadużyciami ze strony organów władzy publicznej. Zasada ta ma rangę konstytucyjną, została bowiem wyrażona w art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. W kolizji z tą zasadą pozostaje kwestionowana treść art. 115 ust. 3 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych.

W związku z przedstawioną argumentacją, wnoszę jak na wstępie.

Z upoważnienia
Rzecznika Praw Obywatelskich

Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich